

Az emlékezet narratíváját módosító történelemábrázolás Hugo von Hofmannsthal *Reitergeschichte* című novellájában¹

„A *Reitergeschichte* nem történelmi novella a szó szoros értelmében, hanem egy be nem vallott tiltakozás a hivatalos történelemábrázolással szemben és a politikai szorongatottság szimptomája”² – Jacques Le Rider 1995-ben kiadott Hofmannsthal-monográfiájában a történelem semlegesítéséről³ beszél a szerző *Reitergeschichte*⁴ című novellája kapcsán. A Hofmannsthal-szakirodalom a mű értelmezési lehetőségeinek kapcsán két rendezőelvet különített el: egyrészt a *Reitergeschichte* szubjektumközpontú olvasatát, amelyen át (a legtöbb esetben pszichológiai megközelítéssel) megmutatkoznak a Fin de siècle körtünetnek számító identitáskrizisei.⁵ Másrészt a novella kollektív, az adott kultúrát mint speciálisan osztrák jelentéskontinuumot vizsgáló történelmi-politikai olvasata kínálkozik. Jelen tanulmány ez utóbbi utat követve kívánja továbbgondolni Le Rider megállapítását a *Reitergeschichte* történelemképével kapcsolatban, elsődleges célja, hogy bemutassa Hofmannsthal történelemábrázolását a műben, melynek az emlékezet narratíváját módosító stratégiája annak fő szervezőelveként is értelmezhető.

A *Reitergeschichte* különleges helyzete a Monarchia emlékezete szempontjából Pierre Nora gondolatmenetével⁶ világítható meg. Megjelenésének időpontjában a novella a hivatalos történelmi narratíva felülvizsgálatát célzó igényként értelmezhető. A mai olvasó előtt azonban aligha válik felfejthetővé Hofmannsthal narratívamódosító emlékezetkonstrukciója, minthogy a Monarchia történetét az éppen az elmúlt 150 év óta kanonizálódott szimbolizált jelrendszer révén ismerjük. A szerző a hiteltelenítő hatást pedig éppen e jelek felcserélésével, variálásával éri el. Az elemzés során így elengedhetetlen az olyan (had)történelmi és kultúrtörténelmi források bevonása, amelyek Hofmannsthal korában az általános műveltség részének számítottak. A

¹ A dolgozat a 2021–2022-es tanév őszi félévében Tudományos Ösztöndíj Pályázatban részesült.

² „Die *Reitergeschichte* ist keine historische Novelle im engeren Sinn des Wortes, sondern eher ein uneingestander Protest gegen die offizielle Geschichtsdarstellung und das Symptom eines politischen Unbehagens.” – Jacques LE RIDER, „»Reitergeschichte«”, in LE RIDER, Jacques, *Hugo von Hofmannsthal: Historismus und Moderne in der Literatur der Jahrhundertwende*, 59–100 (Wien–Köln–Weimar, Böhlau, 1997) 97.

³ „Neutralisierung der Geschichte” – LE RIDER, „Reitergeschichte”, 97.

⁴ Hugo von HOFMANNSTHAL, *Sämtliche Werke, Kritische Ausgabe Band XXVIII*. edited by Ellen RITTER, (Berlin: S. Fischer, 1975), 39–48.

⁵ vö. Dietmar GOLTSCHNIGG, „Hofmannsthals *Reitergeschichte* im sozial- und kulturgeschichtlichen Kontext der Wiener Moderne,” *Moderna språk*, 102, 2. sz. (2008): 66.

⁶ vö. Pierre NORA, „Emlékezet és történelem között – a helyek problematikája”, in *Emlékezet és történelem között, válogatott tanulmányok*, szerkesztette K. HORVÁTH Zsolt, 20–27 (Budapest, Napvilág Kiadó, 2010).

hadtörténeti szempontrendszer érvényesítése mellett Jürgen Link Kollektivsymbolik⁷ módszertana felhasználásával kívánom megvilágítani a mű narratívamódosító eszköztárát.

A novella megjelenésének körülményei jelentékenyek a vizsgált kontextus szempontjából. A *Neue Freie Presse*⁸ 1899. december 24-én, Ferenc József uralmának és az 1848-as forradalomnak az ötvenedik évfordulóját követő évben közli az elbeszélést, amely Radetzky itáliai hadjáratának emlékeztetét állítja kétes megvilágításba. Az észak-itáliai hadszíntéren 1848 júliusában a Radetzky seregéhez tartozó Wallmoden-vértések egy őrzárata sikeres összecsapásban vesz részt, majd a foglyoktól kicsalt hírek birtokában átvonul a védtelenül hagyott Milánó városán. Az e jelenetben főszereplővé lépő Anton Lerch strázsamester a városban viszontlátja egykori kedvesét, Vuicot. Milánón túl Lerch különleges zsákmány reményében elszakad a svadrontól és egy nyomorúságos olasz falun kel át, melynek átellenében, egy hídon tulajdon mására ismer. A látomásos élményeket követően Lerch visszatalál a csapatához, amely újabb ütközetbe bonyolódott. Egy fiatal olasz tiszt meggyilkolásával különleges megjelenésű, vasderes vezetéklövet zsákmányol magának. Az összecsapás után felettese, Rofrano báró az újonnan szerzett lovak eleresztésére szólítja fel a svadront, mire Lerch „vadállati düh”⁹-vel a tekintetében passzív ellenszegülést mutat. Rofrano hirtelen önkénnyel agyonlövi beosztottját, majd visszavezeti a svadront a főszereghez, immár vezetékllovak nélkül.

„1848. július 22-én, reggel hat óra előtt, a Wallmoden-vértések egyik cirkáló őrzárata”¹⁰ sikeres katonai akcióval segít kilátásba helyezni Ausztria hatalmi státuszának helyreállítását az olasz tartományokban. Az osztrák történelmi emlékezet számára a dátum, amellyel az elbeszélés kezdetét veszi, Radetzky seregének jelentékeny custozzai győzelmét konnotálja (1848. július 23–25). A novella elkülönítendő szimbólumcsoportjai közül a legtöbb jelentésréteget az őrzárat mint kollektív szimbólum¹¹ gyűjti egybe. Az alakulat első bevetésének ábrázolásában dominál a katonai terminológia; a rendfokozatok, a katonai alakzatok, az alakulatok megnevezései és a katonai jelentést idéző nyelvezet, a földrajzi-időbeli pontosság kirajzolja azt a speciális diskurzust,¹² amely hitelt ad a svadron működésének. A Wallmoden-vértéseket a hivatalos diskurzusra legitímáló ereje mellett a nemzeti emlékezet közismert

⁷ Jürgen LINK, *Elementare Literatur und generative Diskursanalyse*. (München: Fink, 1983).

⁸ LE RIDER, „Reitergeschichte,” 89.

⁹ Hugo von HOFMANNSTHAL, „Lovastörténet,” in *Mai osztrák elbeszélők*, szerkesztette Vajda György Mihály, (Budapest, Európa Könyvkiadó, 1967), 45.

¹⁰ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 38.

¹¹ LINK, *Elementare Literatur und generative Diskursanalyse*, 50.

¹² Jürgen LINK, „Die Revolution im System der Kollektivsymbolik. Elemente einer Grammatik interdiskursiver Ereignisse,” *Aufklärung*, 1, 2. sz. (1986): 14.

és megcáfолhatatlan történelmi eseményei is támogatják.

Egészen más képet kapunk azonban a svadron működéséről, ha felfejtjük a speciális diskurzus szövetét. Hofmannsthal vértesei ugyanis a valóságban az itáliai felkelés egésze alatt Magyarországon állomásoztak. Továbbá az őrző megbízása egy feltételezhetően a közelben lévő seregzőm zavartalan vonulásának biztosításában állna, ugyanakkor Colin J. Fewster rámutat arra, hogy a valóságban Milánó körzetétől 130 kilométerre tartózkodtak a legközelebbi csapatok, Custozzától keletre.¹³ Radetzky győzelmének konnotációja maga lehetetleníti el a svadron működését, a szövegvilágon belül azonban a tény, hogy a főszerep még Milánó környékén tartózkodik és rászorul az őrző kiküldésére a főszerep biztosítása érdekében, kétségbe vonja annak a lehetőségét, hogy a *Reitergeschichte* mintegy előzménytörténete legyen az itáliai hadszíntéren aratott legjelentősebb diadalnak.

Fokozza a hiteltelen történelemábrázolás mint interpretációs lehetőség érvényét, ha feltárjuk az elbeszélés megjelenésének időpontjában közismertnek tekinthető katonai ismeretek teljes figyelmen kívül hagyását a *Reitergeschichte*-ben. Az első mondat egy vértesekből álló különítmény felderítő munkálatairól számol be, ennek a csoportnak a mozgása, akciói képezik meg a kollektív motivációknak azt a horizontját, amelyhez a főhős, Anton Lech strázsamester viszonyulhat. Hofmannsthal minden következetesség nélkül nevezi egy bekezdésen belül egyszer vérteseknek, majd dragonyosoknak a különítményt.¹⁴ Azonban Kedves Gyula megállapításai alapján világossá válhat a mai olvasó előtt is, hogy a vértesek vagy akár a dragonyosok felderítő akcióban való szerepeltetése az alapvető katonai ismeretek teljes hiányát vagy pedig szándékolt csúsztatást feltételez.¹⁵ Utóbbi értelmezési lehetőséget támasztják alá az autobiografikus tények, minthogy Hofmannsthal katonai pályafutásának egy részét a Wallmoden-ezred jogutódjában töltötte, így tisztában kellett lennie az ezred 1848-as működésével.¹⁶ Hofmannsthal elbeszélője értelmezhető megbízhatatlan elbeszélőként,¹⁷

¹³ vö. Colin J. FEWSTER, „The Onomastics of Order in Hofmannsthal’s *Reitergeschichte*.” *Seminar: A Journal of Germanic Studies*, 38, 1. sz. (2002): 33, 35; URBÁN Aladár, „A magyarországi osztrák hadszervezet és a hazánkban állomásozó katonaság 1848 áprilisában.” *Hadtörténelmi Közlemények*, 10, 2. sz. (1963): 166.

¹⁴ A hadtörténelmi kutatások ismételt bevonásával látható, hogy a Wallmoden-vértesezredet 1867 után keresztelték át dragonyosezreddé. vö. FEWSTER, „The Onomastics of Order in Hofmannsthal’s *Reitergeschichte*”, 35.

¹⁵ A vértesek és a dragonyosok a császári-királyi hadseregben az ún. nehézlövassághoz tartoztak. Felszerelésük és fegyverzetük miatt csatadöntésre, az ellenség vonalainak egyetlen rohammal való átszakítására alkalmazták őket. A magasfokú mobilitást igénylő feladatokat a könnyűlovasság látta el, a feladatkörök keveredése csupán abban a helyzetben fordult elő, ha egy hadszíntéren a hadsereg hiányt szenvedett valamely csapatnemben. Ez az eset azonban nem forgott fenn az elbeszélés időtartama alatt az olasz hadszíntéren. vö. DEÁK István. *Volt egyszer egy tisztikar*. Budapest: Gondolat, 1993, 47.; KEDVES Gyula, „Huszárok a szabadságharcban, »Óh huszár, huszár! Te vagy a magyar szeme fénye«.” *Rubicon*, 31, 3. sz. (2021): 46.

¹⁶ vö. Colin J. FEWSTER, „Hugo von Hofmannsthal and the Calvary.” *Seminar: A Journal of Germanic Studies*, 32, 2. sz. (1996): 115.

¹⁷ Wayne C. BOOTH, *The Retic of Fiction*. (Chicago–London: The University of Chicago Press, 1983), 158–159.

amennyiben az olvasói elvárás – ha a kor katonai ismereteinek eltorzítása felismeretlen marad – egészen a történet erőszakos és indokolatlannak tűnő befejezéséig kielégíti; ott azonban kétségek közt hagyja.

Hofmannsthal a novellában a speciális katonai diskurzus elemeit használja a rögzült narratíva előhívására, ugyanakkor ezen elemek felcserélésével hitelteleníti a regnáló emlékezetpolitikát. Azonban nemcsak ezzel az eljárással él; a militáris terminológia egyes elemei a szövegben elfoglalt helyük által maguk bontják meg a hivatalos emlékezetet. A novella nyitómondata az őrző főszeregtől való elszakadásáról tudósít, míg az utolsó mondat a sikeres visszakapcsolódásról. A speciális funkcióval ellátott különítmény a szövegben metonimikus kapcsolatba hozható a Radetzky-féle győztes hadsereggel, így kicsiben képezi le annak tevékenységét, mintegy a helyébe áll, hogy a történelem fonala meg ne szakadjon, amíg visszacsatlakozhatunk a birodalom szempontjából is sorsdöntő események előhívásához. Így azonban a dicsőséges hadjárat összes sikere a módosított emlékezet tükrében relativizálódik. A svadron pedig kollektív szimbólumként a hamis, létében megingatott, funkciójában alkalmatlan jellemzőivel együtt közvetlenül rávetül a Habsburg hatalomra.

Az ellenségről alkotott kép ugyancsak a speciális katonai diskurzus keretei közt konstruálódik meg. Ugyanakkor Volker O. Durr rámutat arra, hogyan reprezentálódik ezen belül a '48-as forradalmak érdekrendszere, ezáltal Ausztria veszélyeztetettsége az első jelenet seregszemléjében. A kettős törekvés, amely az itáliai felkelés gyújtópontjának bizonyult – nevezetesen a nemzeti függetlenedés és az arisztokratikus vezetői réteg visszaszorítása, az olasz társadalom legnagyobb részét mozgásba hozta. A pisai diákság, a pápai légio, Manara szervezett lombardiai fegyveresei és a nápolyi szabadcsapatok felvázolják Itália társadalmi-geográfiai tablójának csaknem egészét. Velük szemben áll a nemzetiségében sokszínű osztrák hadsereg, amely már magában hordozza a széthúzás lehetőségét, élén a túlnyomó többségében arisztokrata tisztikarral.¹⁸ A Habsburg érdekrendszert megtestesítő lovaskapitány, Rofrano báró, olasz hangzású nevével, Wotrubek őrző, szláv származást feltételező családnévvel mintha az osztrák egység definiálásában akasztaná meg az olvasót.

Hofmannsthal ellenségábrázolása a nyelv szintjén is merőben eltér a prototipikus ellenségképtől. Az olasz felkelők „jólnevelt és csinos, fehér kezű, félhosszú hajú fiatalemberek”¹⁹, „eleven és teremő nemzeti identitást” testesítenek meg. Az osztrákok oldalán pedig a

¹⁸ vö. Volker O. DURR, „Der tod des Wachtmeisters Anton Lerch und die Revolution von 1848: Zu Hofmannsthals Reitergeschichte.” *The German Quarterly*, 45, 1. sz. (1972): 35.

¹⁹ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 38.

„reakciós” olasz, Rofrano vezeti a svadront a felkelők ellen.²⁰

A kapitány alakjával és különösen a nevének jelentésességével érdemes behatóbban foglalkoznunk. A korabeli bécsi olvasó számára a Rofrano név elsődleges konnotációja a később Palais Auerspergre átnevezett Palais Rofrano, a névadó család fővárosi palotája. A kollektív emlékezetben a nápolyi gyökerű Rofrano család a Habsburg lojalitás példás megtestesítőjeként szerepel az uralkodóház fénykorából, a XVIII. századból, habár 1848-ra már nem maradtak fenn utódai.²¹ Továbbá a kapitánynak a cselekmény folyamán egyszer sem jelenik meg a katonai szolgálattól függetlenül motivált cselekedete. Rofrano teljesen azonosul a hatalommal, amelyet képvisel, ezáltal elsődleges feladata lesz a csapatának megőrzése a demoralizálódástól.

Az első jelenetben a svadron az olasz szabadcsapatokkal való összeütközései során zsákmányul ejt egy könnyű tarackot az azt húzó ígáslovakkal együtt, továbbá jelentékeny számú fogolyra tesz szert. A „zsákmány” szimbólumának jelentéseltolódása a novella egészében végigkövethető. Amíg Anton Lerch a csapattest szerves részeként működik közre az akciókban, addig a „zsákmány” szimbóluma sem válik el a kollektív érdekektől. Az őrző közös zsákmánya a csapat biztonságos egyben tartását, illetve további katonai sikereket tesz lehetővé, a zárt egységben folyó hadműveletek során nincs lehetőség egyéni vállalkozásokra. A zsákmány szimbólumkörében értelmezhető az információ is, mely szerint a svadron fenyegettetés nélkül átvonulhat a védtelenül hagyott Milánó városán.

A svadron reggeli zsákmányejtésével kapcsolatban jelentékeny adalékkal szolgálhat a hadászati szempontok bevonása. Egy könnyű tarack birtoklása látszólag előnyös pozícióba juttatja az egységet az ellenséggel szemben. Azonban a löveg egy lovasokból álló alakulatban, tűzerek híján kiaknázzhatatlan erőforrásnak bizonyul, ráadásul nehézkes mozgatása lassítja az előrenyomulást. Carl V. Hansen rámutat arra, hogy a tarack szerepe ebben az esetben a svadron magabiztosságának megtámogatásában áll, amely már az ágyú jelenlétét is biztosítéknak érezheti egy esetleges összecsapás sikeres végkimeneteléhez.²²

A milánói átvonulás elbeszélésekor Hofmannsthal ismét módosít a birodalmi emlékezet narratíváján. A létében megkérdőjelezett svadron propagandisztikusan ábrázolt felvonulása is megkérdőjeleződik a tény által, hogy a város csupán 1848. március 21–24. között állt

²⁰ LE RIDER, „Reitergeschichte,” 94.

²¹ vö. COLIN J. FEWSTER, „Hofmannsthal’s Reitergeschichte: Baron Rofrano and the Anxieties of a Writer.” *Seminar: A Journal of Germanic Studies*, 32, 4. sz. (1996): 294. A Palais Rofrano Pierre Nora gondolatrendszere alapján a Habsburg uralom fénykorának kollektív emlékezhelyeként is értelmezhető, vö. NORA, „Emlékezet és történelem között – a helyek problematikája”, 13, 18, 27.

²² vö. CARL V. HANSEN, „The Death of First Sergeant Anton Lerch in Hofmannsthal’s Reitergeschichte: A Military Analysis.” *Modern Austrian Literature*, 13, 2. sz. (1980): 19.

védtelessé. ²³ Milánó lesz az őrzéssel szemben álló szimbólumcsoport centruma, a kollektív emlékezettel szemben azonban a novellában más jelentéskör társul hozzá.

A valóságban Milánó az itáliai forradalom kirobbanásának színhelye volt, tehát az ausztriai egység felbontására törő érdekek szimbóluma. Lombardia fővárosaként „nagy” jelzője a katonai zsargon szerint a politikai jelentőségét ²⁴ húzza alá, mint a felkelésben érintett területek anyagi és ideológiai erőforrását. Hofmannsthal őrzései mégsem talál ellenséges fogadtatásra a városban, minthogy a szerző ide tömörítette a Habsburg érdekrendszer megmaradt olasz szimpatizánsait, ²⁵ az arisztokrata világpolgárokat, ezáltal mintegy a kezére adja a várost egy maroknyi osztrák csapatnak. A legszembetűnőbb példa erre Lerch egykori szeretője, a horvát származású Vuic, akinek előéletét és lakhelyét részletesen megismerve arra következtethetünk, hogy előkelő társadalmi közegeben mozog.

A hatalmi struktúra aláaknázottságának a szövegvilágon belüli felfejtélenségét bizonyítja, hogy Anton Lerch strázsamester fokozatos demilitarizálódása e tény felismerése nélkül, ettől függetlenül megy végbe. Az őrzéssel sikeres bevetése közben Lerch nem mutatkozik meg mint önálló szubjektum. Az első alkalom, amikor az egységtől függetlenül cselekszik, a Milánón való átvonulás során adódik: Lerch a hajdani bécsi szeretőjét véli felismerni az egyik ablakban, mire zavarkeltés nélkül kiválik a menetoszlopból, hogy lova sánta lépteinek okáról megbizonyosodjon. Az első önálló cselekedete tehát a csapatától való eltávolodás, mégpedig különösebb fennakadást sem okozva. Ez a jelenet előrevetíti a Lerch tragikus halálát követő pillanatokat, ²⁶ a veszélyeztető elem megszűntét követő egységes visszacsatlakozást a századhoz.

Vuic egykor egy horvát számvevősegi altiszt felesége volt, így társadalmi állását tekintve az osztrák altiszt Lerchhel megegyező státuszt képvisel. Ugyanakkor a jelen történelmi helyzetben Lerch kettős értelemben is domináns pozíciót vesz fel a nővel szemben: egyrészt mint az Észak-Itália felett álló Ausztria hatalmának képviselője, másrészt mint férfi. ²⁷

²³ vö. LE RIDER, „Reitergeschichte,” 90.

²⁴ vö. Wolfgang UNOLD, „Die Interpretation der 'Reitergeschichte' Hugo von Hofmannsthal als »Rittmeistergeschichte« und deren Bezüge zu den Thematisierungen von Krieg im Gesamtwerk des Authors,” 2011, hozzáférés: 2021.10.27, <https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/11767/>

²⁵ vö. DURR, „Der tod des Wachtmeisters Anton Lerch und die Revolution von 1848: Zu Hofmannsthal's Reitergeschichte,” 35–36.

²⁶ vö. Thomas NEHRICH, „Die Insubordinationen des Wachtmeisters Lerch. Zum Konflikt zwischen Ökonomie und Militär in Hofmannsthal's »Reitergeschichte«,” *Hofmannsthal Jahrbuch* 18, (2010): 151.

²⁷ vö. Sinoma MOTI, „Between Political Engagement and Political Unconscious: Hugo von Hofmannsthal and the Slavic East,” in *German Literature as World Literature*, edited by Thomas Oliver BEEBEE, (Bloomsbury Academic, 2015), hozzáférés: 2021.10.27. https://books.google.hu/books?id=50riAwAAQBAJ&pg=PA63&hl=hu&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

Érdemes felfigyelnünk az erőviszonyok játékára a két fél között: „Az előtte álló nő azonban úgy mosolygott rá, olyan félig hízelgő, szláv módon, hogy vére erős nyakába s szemébe tódult; az asszony *kissé mesterkélt modora*, ahogy beszélt vele, reggeli pongyolája meg a szoba berendezése is elbátortalanította.”²⁸ – a hatalom kontrolláló funkciója a katonák szexuális szükségleteinek represszióját követeli, hogy a fennálló uralom megszilárdítása érdekében félreszorítsa az energiapazarlás és a helytelen magatartásformák minden nemét.²⁹ Azonban egy sikeres katonai akciót követően a hatalom illusztrálásának legitim módjává léphet elő az erőszakos közeledés a lakosság felé, akár fosztogatásról, akár szexuális erőszakról legyen szó. Visszajutottunk a „zsákmány” szimbólumáig, immár új fénytörésben.

Lerch a megkívánt életformába, mint egy kvártélyba kíván belehelyezkedni, a nőt és a polgári kényelmet, a magántulajdonnal rendelkezés széleskörű lehetőségeit mint zsákmányt, mint felélendő idegen vagyont kezeli, a megszülető ösztönös vágyat pedig parancsszerű formában fogalmazza meg. „Vuic (...), egy hét múlva bevonulunk, és akkor ez lesz a szállásom.”³⁰ Lerch zsákmányról alkotott elképzelései tehát ellenkezik a svadron biztonságát és ütőképességét biztosító elsődleges zsákmányfogalmával.

Vuic élettere, amelybe Lerch bepillantást nyer, szintén módosít a „zsákmány” szimbólum jelentéskörén: „kerti ablakos, világos szoba; a strázsamester még egypár cserép bazsalikomot és piros muskátlit is látott, aztán egy mahagóniszekrényt és egy mitológiai szoborcsoportot porcelánból; éles szeme ugyanakkor az egyik pillértükörben azt is észrevette, hogy a szoba túlsó falát teljesen betölti egy nagy fehér ágy meg egy tapétaajtó; ezen az ajtón át épp abban a pillanatban húzódott vissza egy testes, simára borotvált, idősebb férfi.”³¹ A szoba berendezése, a márványszobor, a mahagónibútorok Vuic tényleges társadalmi állásánál fényűzőbb környezetet implikálnak. A borotvált férfi és Lerch nézőpontjából a belső teret teljesen kitöltő ágy összekapcsolódva Vuic hangsúlyozott nőiességével együttesen testesítik meg az arisztokrata életforma öncélú élvezeteinek terét. Lerch ebben a térben látja viszont magát a

²⁸ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet 40. „Die Dastehende aber lächelte ihn in einer halb geschmeichelten slawischen Weise an, die ihm das Blut in den starken Hals und unter die Augen trieb, während eine gewisse gezielte Manier, mit der sie ihn anredete, sowie auch der Morgenanzug und die Zimmereinrichtung ihn einschüchterten.” HOFMANNSTHAL, Sämtliche Werke, 41.

²⁹ vö. Michel FOUCAULT, *A szexualitás története I., A tudás akarása*. (Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1996), 14.

³⁰ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 40. „Vuic, (...) in acht Tagen rücken wir ein, und dann wird das da mein Quartier.” – HOFMANNSTHAL, Sämtliche Werke, 42.

³¹ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 40. „ein helles Zimmer mit Gartenfenstern, worauf ein paar Töpfchen Basilikum und rote Pelargonien, ferner mit einem Mahagonischrank und einer mythologischen Gruppe aus Biskuit dem Wachtmeister sich zeigte, während seinem scharfen Blick noch gleichzeitig in einem Pfeilerspiegel die Gegenwand des Zimmers sich verriet, ausgefüllt von einem großen weißen Bette und einer Tapetentür, durch welche sich ein beliebter, vollständig rasierter älterer Mann im Augenblicke zurückzog.” – HOFMANNSTHAL, Sämtliche Werke, 41.

pillértükörben és „egyre jobban beleélte magát a mahagóni bútoros és bazsalikomcserepes szobába, s egyúttal valami olyan civil légkörbe, amelyen azért mégis átcsillant a háború: a kényelem és a szolgálati viszony nélküli kellemes erőszak légkörébe (...). S ebben talán még a szép, széles ágynál és Vuic finom fehér bőrénél is jelentősebb szerepe volt annak a borotvált, testes férfinak (...).”³² A nővel szembeni dominanciáját a katonai státusza legitimálja, azonban a menetoszlopba visszahelyezkedve ismét az alávetett szerepkör szabályai vonatkoznak rá, elsősorban Rofrano báróval szemben. Vuic háza tehát annak az arisztokrata életformának a helyszíne, amelyben a felettese is otthonosan mozog. Lerch zsákmányfogalma így itt egyfajta térbeli okkupáció igényét bontja ki, amelyben Rofrano életmódjának imitálásával kiegyenlítődhet a rangbéli alávetettsége. Lerch e térben látja összeegyeztethetőnek a civil és a katonai életforma előnyeit. Ebben áll a borotvált férfi jelentősége, aki elsődlegesen a strázsamester riválisaként helyezkedik szerepbe a novellában, azonban Lerch idealizált terében éppen ő tehermentesítené az érzelmi energiabefektetéstől egy szerelmi háromszögben.³³

Az eseménytelenül eltelő délután során Lerch ismét függetleníti magát a csapattól, ezúttal azonban radikálisabb léptékben. Az egységtől elszakadva két közlegénnyel, majd egymagában vág neki a környező vidéknek annak reményében, hogy „legalábbis egy ellenséges tábornokon üt rajta, akinek kis létszámú a kísérete, vagy másképp jut valami egészen rendkívüli zsákmányhoz.”³⁴ Több szempontból jelentős ez a szöveghely. Elsősorban ismét módosulni látjuk a „zsákmány” szimbólumát Lerch viszonylatában. Egy ellenséges tábornokon való rajtaütés vagy a katonai kiválóság más manifesztációja háborús helyzetben együtt járt a gyors előléptetés lehetőségével.³⁵ Tekintve, hogy Lerch altiszt, a „rendkívüli zsákmány” tehát már nem a felettes imitációját, hanem egyenesen a rangbéli egyenjogúsítást implicálja.³⁶ Másrészt a strázsamester fegyelmezetlen önkénye figyelemre méltó a novella zárlatának értelmezése szempontjából is.

³² HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 41. „lebte sich der Wachtmeister immer mehr in das Zimmer mit den Mahagonimöbeln und den Basilikumtöpfen hinein und zugleich in eine Zivilatmosphäre, durch welche doch das Kriegsmäßige durchschimmerte, eine Atmosphäre von Behaglichkeit und angenehmer Gewalttätigkeit ohne Dienstverhältnis (...). Der rasierte, beleibte Mann, (...) spielte darin eine bedeutende Rolle, fast mehr noch als das schöne breite Bett und die feine weiße Haut der Vuic.” – HOFMANNSTHAL, Sämtliche Werke, 42

³³ vö. CSÚRI Károly, „Zur Interpretation der »Reitergeschichte«.” In CSÚRI Károly, *Die frühen Erzählungen Hugo von Hofmannsthal's, Eine generativ-poetische Untersuchung*, (Kronberg/Ts., Scriptor, 1978), 54.

³⁴ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 41.

³⁵ Az 1848-as itáliai felkelést, mint minden más háborús helyzetet „égi mannának” tekintett a tisztikar az 1815-ben kötött európai békék után, amelyek következtében megrekedtek a tiszt előléptetések. vö. DEÁK, Volt egyszer egy tisztikar, 210.

³⁶ „A katonatiszti rang pedig önmagában véve úrrá és párbajképessé avatta viselőjét.” Lerch altisztiként tehát egy esetleges előléptetés esetén ezeket a kiváltságokat valóban egyenjogúsításként élheti meg. HAJDU Tibor, *Tisztikar és középosztály, Ferenc József magyar tisztjei*. (Budapest: História – MTA Történettudományi Intézete, 1999), 227.

Az ellenséges falu, amelybe Lerch, immár egyedül érkezik, földrajzi szempontból ellentétben áll az eddig elbeszelt cselekményterekkel. Míg korábban akár egy térképen is követhető útvonalon haladt, az elbeszélés e pontján ködbe vész a strázsamester nyoma.³⁷ Ugyan a Habsburg Birodalom itáliai tartományában járunk, a falu mégis a periferiális területek sztereotipikus jellemzőit ölti magára.³⁸ Rolf Tarot megállapítása alapján, miszerint a jelenetben Hofmannsthal lemond a belső történéseket kifejező igék használatáról, Mollenhauser a halálfa megjelenítésének funkcióját nem Lerch identitásváltásaként, a katonai önmeghatározásból való kiugrásként értelmezi, hanem „az erőszak valóságos szférájának” elbeszéléseként.³⁹ Elvárásai a zsákmányszerzéssel kapcsolatban nem teljesülnek, álmodozásaiból pedig a militáris jellemzők, az erőszak, a nyomor, a megmaradásért való küzdelem realizálódik.

Lerch látomásszerű élményei akár a nyelv, akár a szimbólumok szintjén a strázsamester erőszakos halálát vetítik előre. A csontját „pokoli odaadással” elkaparni igyekvő szuka képe, egyaránt evokálja Lerch milánói benyomásait a polgári szféráról, az önzőn magának áhított hadi sikert és a „tomp kutyaalázat”-ot a szemében közvetlenül a lelövetése előtt.⁴⁰ A vágóhídra citált tehén megtorpanása a leölése előtt pedig felidézi a helyzetet, ahogyan Lerch zsákmányul ejti a különleges megjelenésű vasderes vezetékvat,⁴¹ amely végül halálának közvetett okozója lesz. Emellett a vágóhíd mint háborúszimbólum Lerch egyéni történetének végkimenetelét kiterjeszti a militáris szféra egészére.

Ugyanakkor Lerch története mégsem működik parabolikusan, nem olvasztja magába minden rebellis katona történetét. Lerch „esete” kellően különleges eset ahhoz, hogy „íroniájával”⁴² visszahasson a történelmi emlékezetre. Hofmannsthal Lerch esetével a történelmet történetté alacsonyítja.

Az alakmás-jelenetben tükrözött viszonyok bonyolult egymásra vetülésében tárul fel Lerch szerepbe helyezkedéseinek kapcsolata. Tulajdonképpen Lerch a *Doppelgänger* által maga lesz az alakmása azoknak a szereplőknek, akiknek a szerepét magára vette a cselekmény során. A jelenet során hangsúlyos helyzetbe kerül a tükörmotívum. Lerch Vuic házának tükörében egyaránt láthatta saját magát a civil létszférán belül, illetve a tükörben bukkant fel vele

³⁷ vö. Richard ALEWYN, „Reitergeschichte,” in Richard ALEWYN, *Über Hugo von Hofmannsthal*, (Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1967), 84.

³⁸ vö. MOTI, *Between Political Engagement and Political Unconscious*, 78.

³⁹ Peter MOLLENHAUSER, „Wahrnehmung und Wirklichkeitsbewusstsein in Hofmannsthals Reitergeschichte.” *The German Quarterly*, 50, 3.sz. (1977): 291.

⁴⁰ HOFMANNSTHAL, *Lovastörténet*, 42, 45.

⁴¹ vö. DURR, „Der tod des Wachtmeisters Anton Lerch und die Revolution von 1848: Zu Hofmannsthals Reitergeschichte,” 42.

⁴² LE RIDER idézi Theodore FIEDLER-t, „Reitergeschichte,” 70.

egyetemben a borotvált férfi is. Ugyanakkor a *Doppelgänger* magába olvasztja az olasz tiszt alakját is, akinek a szerepét kétszeresen is átveszi az őrmester azáltal, hogy a vasderes tulajdonjogát sajátítja ki tőle, illetve a hirtelen és erőszakos halálában is osztozik.⁴³ Az alakmás pedig maga is tükrözi Lerch mozdulatait. A *Doppelgänger* jelentéskontinuuma felett áll azonban Rofrano, aki nem szerepelhet a felsorolásban, mert bár Lerch vágyai és cselekedetei az alá-fölérendeltségi viszony kiegyenlítését célozták, az őrmester ezirányú törekvései kudarcba fulladtak.

A jelenést követően Lerch visszatalál az ismét ütközetbe bocsátkozott őrzárhoz. Az olasz tiszt meggyilkolásával szert tesz a „rendkívüli zsákmány”-ra, a vasderes vezetéklóra. A cselekmény során ebben a jelenetben figyelhető meg legszembetűnőbben a ló szimbólumának jelentéscsúszása. Lerch saját lova, „a barna”, a cselekmény egésze alatt funkcionális szereppel bír, párhuzamba kerül a katonai kelléktár más eszközeivel. Az ellenséges falun való áthaladás során Lerch pisztolya csődöt mond, lova pedig rendellenesen zihál, léptei elnehezülnek. A „barna” jelentősége abban áll, hogy biztosítsa a strázsamester mobilitását, lovaskatonaként pedig ütközésszerűségét az ellenséges lovassággal és fölényét a gyalogsággal szemben.

A vasderes azonban ezen funkciók betöltésének egyikére sem alkalmas. Birtoklása éppen a barna miatt válik feleslegessé. Ugyanakkor Lerch büszkeségérzetét a birtoklása felett különleges megjelenésével vívja ki: „[a vasderes] fölszegett fejjel, táncosan lépdelt, fiatal, szép és hiú ló módjára.”⁴⁴ A vezetékló esztétikai páratlansága a két állat közti megkülönböztetésben is kihangsúlyozódik; Lerch egy hétköznapi és kizárólag praktikus funkciókat betöltő tulajdon mellett nyert egy, a katonai felhasználhatóság szempontjából felesleges, ámde egyedi értéket.

Amint fentebb utaltunk rá, a vasderes lesz a zsákmányszimbólum jelentéscsúszásának végpontja. Az önmagáért, pusztán szépségeért birtokolt vezetékló a militáris szféra értékrendjében a civil életforma fényűzése lesz, amelynek a svadronban való megtelepedése ellen Rofrano hivatott lépéseket tenni.

Az összeütközést követő, propagandisztikus csataképfestményre emlékeztető jelenet⁴⁵ megbontja a novella kezdetének speciális diskurzust felépítő nyelvezetét. A *Reitergeschichte* struktúrája alapvetően bináris oppozíciókra épül,⁴⁶ Milánó katonai szempontú jelentőségével szemben áll a falu minden várakozást alulmúló nyomorúsága, a reggeli ütközetben szerzett

⁴³ vö. Françoise MELTZER, „Reiter. (Writer- Reader-) Geschichte.” *Monatshefte*, 77, 1. sz. (1985): 43.

⁴⁴ HOFMANNSTHAL, *Lovastörténet*, 44.

⁴⁵ vö. LE RIDER, „Reitergeschichte,” 73.

⁴⁶ vö. CSÚRI, *Zur Interpretation der „Reitergeschichte,”* 48.

zsákmányról a svadron önként mond le a délutáni összecsapás után. A katonai zsargon felbomlása azonban alapjaiban rendíti meg az általa megképzett atmoszférát és a köztes diskurzus⁴⁷ irányába mozdítja a novella nyelvezetét. „A sűrű párák közt lenyugvó nap hatalmas, rőt sugárözönbe vonta a legelőt. Úgy rémlett, mintha még olyan helyeken is tócsákban állna a vér, ahol patanyom sem látszott. Vörös visszfény csillant a fehér egyenruhákön, nevető arcokon, szikrázott, izzott a sok vért és cifra nyeregtakaró, s a legjobban: három kis fügefafa – a lovasok nevetve törölték puha leveleikbe vértől csorgó szablyáikat.”⁴⁸ A domináló piros szín, a vérből nevetve kimosakodó katonák prototipikusan képezik meg egy győztes kimenetelű ütközet képét, a militáris elemek kirekesztő sorjázása feloldódik az archetipikus katona délceg alakjának ábrázolásában, akinek vértől csöpögő szablyája és ennek ellenére vakítóan fehér egyenruhája válnak az ismertetőjegyeivé, szemben az eddig azonosító funkcióval bíró rendfokozattal és csapatnemmel.

Rofrano báró önkényes és erőszakos leszámolása az őrmesterrel sokak által vitatott pontja a *Reitergeschichte*-nek. A végkifejlet értelmezésének általánosan követett irányai a bevezetőben felrajzolt megközelítésmódokat követik. A tanulmány korábban meghatározott keretei között megkísérlem kimutatni e két értelmezési út összebékíthetőségét és megtámogatni a kapitány látszólag ésszerűtlen eljárásának realitását.

Rofrano az összeütközést követően kiadja a parancsot a reggel szerzett löveg elsüllyesztésére és az igáslovak elcsapására. A svadron – a korábbiak alapján teljesen hiteltelen – feladata őrzőként a biztonságos visszakapcsolódás a fősereghez és a megszerzett információk átadása. Ennek érdekében a csapatnak mindentől meg kell szabadulnia, ami a mobilitásában gátolhatná;⁴⁹ a legutolsó összecsapásban szerzett kilenc tartalékló pedig szintén ilyen gátló tényező lehet.

Érdemes felfigyelnünk a halvány rezdülések párbeszédére beosztott és felettes között: „a strázsamesterre szegezte fátyolos tekintetét; az mozdulatlanul ült előtte nyergében, és mereven a szemébe nézett. Anton Lerch merev, kitaró tekintetében – amelyben csak néha-néha lángolt föl, majd újra kihunyt valami tompa kutyaalázat – (...) lelkének eddig teljesen ismeretlen mélységéből vadállati düh gomolygott fel ez ellen az ember ellen, itt, előtte, aki el akarta venni

⁴⁷ LINK, *Elementare Literatur und generative Diskursanalyse*, 16–17.

⁴⁸ HOFMANNSTHAL, *Lovastörténet*, 44. „warf die in schwerem Dunst untergehende Sonne eine ungeheure Röte über die Hutweide. Auch an solchen Stellen, wo gar keine Hufspuren waren, schienen ganze Lachen von Blut zu stehen. Ein roter Widerschein lag auf den weißen Uniformen und den lachenden Gesichtern, die Kürasse und Schabracken funkelten und glühten, und am stärksten drei kleine Feigenbäume, an deren weichen Blättern die Reiter lachend die Blutrinnen ihrer Säbel abgewischt hatten.” – HOFMANNSTHAL, *Sämtliche Werke*, 46.

⁴⁹ vö. HANSEN, „The Death of First Sergeant Anton Lerch in Hofmannsthal’s *Reitergeschichte*: A Military Analysis,” 23.

tőle a lovat.”⁵⁰ A szöveg csak következtetni enged arra, mi játszódott le a jelenet során Rofranóban; azonban az, „hogyan vajon valami ilyesmi ment-e végbe” benne, vagy „úgy érezte, a néma parancsmegtagadás e pillanatában válságos helyzetek növekvő veszélye sűrűsödik össze”,⁵¹ egymástól nem teljesen elválasztható motivációk. Egy tartalékló birtoklása a katona szempontjából előnyökkel jár, adott esetben életmentő jelentősége is lehet. Rofrano azonban a „válságos helyzetek” sűrűsödésének centrumát abban látta, amit a vasderes Lerch számára képvisel. A tisztnek ugyanis nincsen személyes presztízse; magántulajdona korlátozott, vagyona nincs, tekintéllyel pedig a kollektív presztízst ruházza fel, amit a hadsereg képvisel.⁵²

Lerch ragaszkodása a vasdereshez arra enged következtetni, hogy felismerte a civil értelemben vett érték, a magántulajdon értékét a lóban, amellyel megalapozhatja a személyes presztízst. Lerch törekvése, hogy a hadsereg hierarchiáján belül oldja fel alárendelt viszonyát Rofranóval, végül militáris szférán kívül válik lehetővé. A kapitány így a hadsereg kollektív presztízse által elfoglalt helyét és egyúttal a többi beosztottját is „válságos helyzet”-ben láthatja, hiszen „a győztesek, szívük mélyén arra vágytak, hogy nyílt hadrendben újabb ellenségre támadhassanak, közibük vághassanak, és újabb lovakat zsákmányolhassanak.”⁵³ A speciális katonai diskurzus elmozdulása a köztes diskurzus felé szintén megtámogatja Lerch ösztönös ragaszkodása mögött azt a még nem tudatosult felismerést, amely végső soron szétzilálhatja a svadron egységét. Azáltal, hogy Rofrano „mesterkéltnél mozdulattal” leadott lövése visszaidézi Vuic „mesterkéltnél modorát”⁵⁴, Lerch tulajdonképpen az identitásváltása következtében a civil világ ítélete által esik el.⁵⁵

Mindezek mellett vissza kell emlékeznünk Lerch engedetlen magánakcióira, mint a falu önkényes feltérképezése. Rofrano cselekedetét így több okból is indokoltá teszik az őrmester identitászavarának⁵⁶ megnyilvánulásai. A hadsereg háborús helyzetben alkalmazott protokollja pedig legitimálja a veszélyeztető elem eltávolítását az egységből.⁵⁷

A kivégzést követően a kapitány „nyugodtan megindíhatta századát”,⁵⁸ végsősoron

⁵⁰ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 45. „heftete er seinen verschleierten Blick auf den Wachtmeister, der regungslos von ihm in Sattel saß und ihm starr ins Gesicht sah. Während Anton Lerchs starr aushaltender Blick, in dem nur dann und wann etwas Gedrücktes, Hündisches aufflackerte und wieder verschwand (...) und aus einer ihm selbst völlig unbekannten Tiefe seines Innern stieg ein bestialischer Zorn gegen den Menschen da vor ihm auf, der ihm das Pferd wegnehmen wollte” – HOFMANNSTHAL, Sämtliche Werke, 47.

⁵¹ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 45.

⁵² vö. HAJDU, Tisztikar és középosztály, Ferenc József magyar tisztjei, 253.

⁵³ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 45.

⁵⁴ Uő, 45, 40

⁵⁵ vö. CSÚRI, Zur Interpretation der „Reitergeschichte,” 63.

⁵⁶ vö. LE RIDER, „Reitergeschichte,” 81.

⁵⁷ Uő, 91.

⁵⁸ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 45.

veszteség nélkül. Míg a reggeli összecsapásban a „lovasszáznak egy embere pusztult el”, a délutáni ütközet során „a svadron egy embert sem veszített”.⁵⁹ A délelőtti és délutáni ütközetek vesztesége kiegyenlítődik, mindazonáltal a leltár nem változik, minthogy Lerch nem számít a szó szoros értelmében veszteségnek; amellett, hogy nem az ellenség keze által veszett oda, hanem a tulajdon felettése lőtte le egy győztes összecsapást követően, demoralizáló attitűdje megszűnt veszélyeztetni a csapat egységét.⁶⁰

Rofrano egyéni és kollektív érdekek szempontjából is indokolt cselekedete hiteles pontnak tűnik a novella szövetében. Eredményesen látszik képviselni a tisztí „rendet” és a Habsburg hatalmat. Természetesen a kapitány szerepe is áldozatul esik annak a narratívamódosító eljárásnak, amelyet Hofmannsthal végigvezetett a szövegen, így a fenti állítás már kétes fénytörésbe kerül. Azonban a novella utolsó mondatai megfosztják a kapitányt ettől a kétes fényű elismeréstől is: „Még el sem terült a földön, az altisztek és a közlegények egy zablarántással vagy rúgással máris megszabadultak zsákmányolt lovaiktól; a kapitány nyugodtan eltette pisztolyát, és most már újra megindíhatta századát – amelyen utólag még végigremegett ez a villámszerű csapás – a homályosan szürkülő messzeségben láthatólag újra gyülekező ellenség ellen.”⁶¹ A „homályosan szürkülő messzeségben” gyülekező ellenség képe kétségeket vet fel azzal kapcsolatban, hogy valódi ellenség bontakozik ki a svadron előtt a főszerephez való visszakapcsolódást megelőzően. Akár vélt, akár valós ellenségről legyen szó, a csapatot éppen az hozta kockázatos helyzetbe, hogy Lerch belső izolációjára válaszul Rofrano olyan drasztikus intézkedéseket hozott, mint a löveg elsüllyesztése és a tartalék lovak elcsapása. Emlékezzünk vissza a tarack morális jelentőségére a svadron szempontjából! A kapitány a veszélyeztető elem eltávolításával párhuzamosan az egység önbecsülésének legfőbb szimbólumát is elsüllyesztette. Így nem Lerch egyéni „esete”, hanem a hatalomnak a rá adott válasza lesz a kockázatosabb önmagára nézve. A hatalom, amely a belső dekonstrukciójának tüneteire kirekesztő attitűddel felelt, végül egy ködképben látta meg az új ellenséget.

Hofmannsthal novellájában az emlékezet narratíváját módosító történelemábrázolás úgy válik tetten érhetővé, ha felfejtjük azokat a kollektív tapasztalatokat, amelyeket a szöveg egyes diskurzuselemei előhívnak. Ez pedig csak a kor köztudatának részét képező (had)történeti-kultúrtörténeti ismeretek bevonásával lehetséges. Az ezen diskurzuselemek, szimbólumok által

⁵⁹ Uő, 39, 44.

⁶⁰ vö. CSÚRI, Zur Interpretation der „Reitergeschichte,” 48–49.

⁶¹ HOFMANNSTHAL, Lovastörténet, 45–46. „Er hatte aber noch nicht hingeschlagen, als auch schon sämtliche Chargen und Gemeinen sich ihrer Beutepferde mit einem Zügelriß oder Fußtritt entledigt hatten und der Rittmeister, seine Pistole ruhig versorgend, die von einem blitzähnlichen Schlag noch nachzudenkende Schwadron dem in undeutlicher dämmernder Entfernung anscheinend sich ralliirenden Feine aufs neue entgegenführen konnte.” – HOFMANNSTHAL, Sämtliche Werke, 48.

előhívott kollektív tapasztalatok, mint a bécsi Palais Rofrano eredettörténete vagy a Monarchia lakosságának jelentős hányadát érintő sorkatonai szolgálat az egységesítésre törekvő, ámde plurális hadseregben, rávetülnek a hivatalos történeti emlékezetre. Ezen elemek szokatlan elrendezése, összecserélése azonban módosítja a korábban kialakított történeti emlékezetet, így az olvasó a maga jelenéhez visszacsatlakozva kénytelen lesz a hivatalos és a módosított emlékezet közti vákuum kitöltésére a hivatalos történeti emlékezetet felülvizsgálni.

A novella születésének idejét övező történelmi légkör, Ferenc József császár uralkodásának ötvenedik évfordulója szemben a Monarchia erodálódását katalizáló eseményekkel, mint az 1890-es évektől gyakorivá váló csehországi zavargások vagy az antiszemita Karl Lueger beiktatása Bécs főpolgármesterévé,⁶² eredői a birodalmi emlékezet átértékelését célzó igénynek. Hofmannsthal *Reitergeschichte*-je „egy fundamentális történelmi elégedetlenség bizonyítéka, amely nem latolgatja, hogy egyenes irányvonalakban fejeződjön ki. Az elbeszélés hermetizmusa megengedi, hogy szorongatottságról beszéljünk, anélkül, hogy megneveznénk azt.”⁶³

⁶² FEWSTER, „Hofmannsthal’s *Reitergeschichte*: Baron Rofrano and the Anxieties of a Writer,” 302.

⁶³ „Die *Reitergeschichte* ist (...) das Zeugnis einer fundamentalen historischen Unzufriedenheit, die es nicht wagt, sich auf direktem Wege auszudrücken. Der Hermetismus der Erzählung erlaubt es, das Unbehagen zu sagen, ohne es zu benennen.” – fordítás tőlem. LE RIDER, „*Reitergeschichte*,” 93.

Bibliográfia

ALEWYN, Richard. „Reitergeschichte.” In ALEWYN, Richard, *Über Hugo von Hofmannsthal*, 79–87. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1967.

BOOTH, C. Wayne. *The Retic of Fiction*. Chicago-London: The University of Chicago Press, 1983.

CSÚRI Károly. „Zur Interpretation der »Reitergeschichte«.” In CSÚRI Károly, *Die frühen Erzählungen Hugo von Hofmannsthal, Eine generativ-poetische Untersuchung*, 47–65. Kronberg/Ts., Scriptor, 1978.

DEÁK István. *Volt egyszer egy tisztikar*. Budapest: Gondolat, 1993.

DURR, O. Volker. „Der Tod des Wachtmeisters Anton Lerch und die Revolution von 1848: Zu Hofmannsthal's Reitergeschichte.” *The German Quarterly*, 45, no.1 (1972): 33–46.

FEWSTER, J. Colin. „Hofmannsthal's *Reitergeschichte*: Baron Rofrano and the Anxieties of a Writer.” *Seminar: A Journal of Germanic Studies*, 32, no.4 (1996): 293–305.

FEWSTER, J. Colin. „Hugo von Hofmannsthal and the Calvary.” *Seminar: A Journal of Germanic Studies*, 32, no.2 (1996): 115–128.

FEWSTER, J. Colin. „The Onomastics of Order in Hofmannsthal's *Reitergeschichte*.” *Seminar: A Journal of Germanic Studies*, 38, no.1 (2002): 32–45.

FOUCAULT, Michel. *A szexualitás története I., A tudás akarása*. Budapest: Atlantisz Könyvkiadó, 1996.

GOLTSCHNIGG, Dietmar. „Hofmannsthal's *Reitergeschichte* im sozial- und kulturgeschichtlichen Kontext der Wiener Moderne.” *Moderna språk*, 102, no.2 (2008): 57–67.

HAJDU Tibor. *Tisztikar és középosztály, Ferenc József magyar tisztjei*. Budapest: História – MTA Történettudományi Intézete, 1999.

HANSEN, V. Carl. „The Death of First Sergeant Anton Lerch in Hofmannsthal's *Reitergeschichte*: A Military Analysis.” *Modern Austrian Literature*, 13, no.2 (1980): 17–26.

HOFMANNSTHAL, von Hugo. „Lovastörténet.” In *Mai osztrák elbeszélők*, szerkesztette Vajda György Mihály, 38–46. Budapest, Európa Könyvkiadó, 1967.

HOFMANNSTHAL, von Hugo. *Sämtliche Werke, Kritische Ausgabe Band XXVIII*. edited by RITTER, Ellen, Berlin: S. Fischer, 1975.

KEDVES, Gyula. „Huszárok a szabadságharcban, »Óh huszár, huszár! Te vagy a magyar szeme fénye«.” *Rubicon*, 31, no.3 (2021): 44–55.

LE RIDER, Jacques. „»Reitergeschichte«” In LE RIDER, *Hugo von Hofmannsthal: Historismus und Moderne in der Literatur der Jahrhundertwende*, 59–100. Wien–Köln–

Weimar, Böhlau, 1997.

LINK, Jürgen. „Die Revolution im System der Kollektivsymbolik. Elemente einer Grammatik interdiskursiver Ereignisse.” *Aufklärung*, 1, no.2 (1986): 5–23.

LINK, Jürgen. *Elementare Literatur und generative Diskursanalyse*. München: Fink Verlag, 1983.

MELTZER, Françoise. „Reiter- (Writer- Reader-) Geschichte.” *Monatshefte*, 77, no.1 (1985): 38–46.

MOLLENHAUSER, Peter. „Wahrnehmung und Wirklichkeitsbewusstsein in Hofmannsthals Reitergeschichte.” *The German Quarterly*, 50, no.3 (1977): 283–297.

MOTI, Simona. „Between Political Engagement and Political Unconscious: Hugo von Hofmannsthal and the Slavic East.” In *German Literature as World Literature*, edited by Thomas Oliver BEEBEE, 63–84. Bloomsbury Academic, 2015, hozzáférhető: 2021.10.27.

https://books.google.hu/books?id=50riAwAAQBAJ&pg=PA63&hl=hu&source=gbp_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false

NEHRLICH, Thomas. „Die Insubordinationen des Wachtmeisters Lerch. Zum Konflikt zwischen Ökonomie und Militär in Hofmannsthals »Reitergeschichte«.” *Hofmannsthal Jahrbuch* 18, (2010): 143–170.

NORA, Pierre. „Emlékezet és történelem között – a helyek problematikája.” In *Emlékezet és történelem között. Válogatott tanulmányok*, szerkesztette K. Horváth Zsolt, 13–33. Budapest, Napvilág Kiadó, 2010.

UNOLD, Wolfgang. *Die Interpretation der 'Reitergeschichte' Hugo von Hofmannsthals als „Rittmeistergeschichte” und deren Bezüge zu den Thematisierungen von Krieg im Gesamtwerk des Authors*. 2011, hozzáférhető: 2021.10.27.

<https://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/11767/>

URBÁN Aladár. „A magyarországi osztrák hadszervezet és a hazánkban állomásozó katonaság 1848 áprilisában.” *Hadtörténeti Közlemények*, 10, no.2 (1963): 145–169.